

Key words: method, project, teacher-to-be, foreign language.

Подано до редакції 15.10.13.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф.Костіковою І.І.

УДК 378.14: 372.857

© 2013

Грицай Н.Б.

РОЗВИТОК МЕТОДИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЯКІСНОЇ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі розвитку системи освіти України особливої уваги потребує проблема підготовки педагогічних кадрів. Вітчизняній школі потрібен учитель нової генерації, самостійний і компетентний, креативний і харизматичний, здатний до нетрадиційних рішень, справжній “майстер своєї справи”, носій високого професіоналізму. Майстерність учителя безпосередньо пов'язана з його творчими здібностями, педагогічним талантом, безперервною самоосвітою, самоаналізом, вдосконаленням професійної діяльності та самовдосконаленням.

Проте результати наукового пошуку дають підстави стверджувати, що випускники вищих навчальних закладів у більшості випадків не вміють самостійно і творчо застосовувати теоретичні знання у шкільній практиці. Випускник вищого педагогічного навчального закладу, отримавши відповідну підготовку, здобуває систему знань з фахових дисциплін, проте це не гарантує творчого застосування їх на практиці. Відтак, професійна діяльність багатьох педагогів-практиків відзначається стереотипами та методичними штампами. Отже, на сьогодні об'єктивною є суперечність між сучасними потребами суспільства у творчих фахівцях і недостатнім забезпеченням розвитку педагогічної творчості майбутніх педагогів у системі професійної підготовки в умовах вищого навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблему професійної підготовки майбутніх педагогів різнобічно висвітлено в наукових дослідженнях О.Абдуліної, С.Архангельського, А.Алексюка, Ю.Бабанського, І.Богданової, А.Бойко, В.Бондаря, О.Глузмана, В.Гриньової, М.Євтуха, Н.Кузьміної, В.Кузя, В.Лозової, О.Мороза, І.Підласого, О.Савченко, В.Сластьоніна, Л.Хомич, М.Ярмаченка та ін.

Психологічні аспекти творчості досліджували Г. Айзенк, Д. Богоявленська, Л.Виготський, Я.Пономарьов, В.Роменець, С.Рубінштейн, А.Брушлинський, О.Леонтьєв, В.Моляко, В.Рибалка та ін.

Педагогічну діяльність як творчий процес розглядали в своїх працях Ш.Амонашвілі, С.Лисенкова, А.Макаренко, В.Сухомлинський та ін.

Особливостям педагогічної творчості присвячено роботи В.Андреєва, В.Загвязинського, І.Зязюна, В.Кан-Калика, Н.Кічук, Н.Кузьміної, М.Нікандрова, М.Поташика, І.Раченка, В.Сластьоніна, С.Сисоєвої та ін. Проблему формування творчої індивідуальності майбутніх педагогів вивчали С.Величко, Л.Мільто, Г.Мешко, О.Мешко, Н.Побірченко, О.Пехота, С.Сисоєва, М.Чобітько та ін.

Сутність методичної творчості та розвиток креативності майбутніх учителів літератури ґрунтовно досліджено в дисертації О.Куцевол. Проте проблема розвитку методичної творчості майбутнього вчителя біології в системі його методичної підготовки ще не була об'єктом окремого наукового пошуку.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у з'ясуванні сутності та значення методичної творчості майбутніх учителів біології в системі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження... Загальновідомо, що виховати творчу особистість може лише творчий учитель. Творчість – це найвища форма активності людини; діяльність, спрямована на розроблення й створення нового.

У великому тлумачному словнику зазначено, що творчість – це „діяльність людини, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей” [1, с. 1435]. Творча діяльність не має стандартів, шаблонів, вона є виявом індивідуальності людини, її особистісних якостей. Звичайно, неможливо навчити творчості, але потрібно створити передумови для творчої праці, передбачати в структурі навчальної діяльності умови для розвитку пізнавальної активності майбутнього педагога.

Погоджуємося із твердженням О.Куцевол про те, що „праці вчителя іманентно притаманний творчий характер, оскільки в реальному педагогічному процесі не буває абсолютно однакових ситуацій, що зумовлює потребу творчого пошуку й імпровізації” [8, с. 16]. З огляду на це необхідно з'ясувати сутність поняття „педагогічна творчість”. Результати наукового пошуку свідчать про наявність різних підходів до визначення цієї категорії. У словнику С. Гончаренка зазначено: “Творчість педагогічна – оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання і навчання. Досягнення творчого результату забезпечується систематичними цілеспрямованими спостереженнями, застосуванням педагогічного експерименту, критичним використанням передового педагогічного досвіду” [2, с. 326].

С. Сисоєва педагогічну творчість визначає як особистісно-орієнтовану розвивальну взаємодію суб'єктів навчально-виховного процесу (педагога і учня), зумовлену специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними і спрямовану на формування творчої особистості учня та підвищення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя [9, с. 113].

В. Загвязинський та Р. Атаханов стверджують, що педагогічна творчість передбачає наявність комплексу загальних творчих якостей, що характеризують будь-яку творчу особистість незалежно від виду її діяльності: ерудованості, відчуття нового, здібності до аналізу і самоаналізу, гнучкості і широти мислення, активності, вольових якостей, розвинутої уяви, вміння прогнозувати та ін. [6, с. 180]. Крім того, автори виокремлюють такі якості особистості творчих педагогів: творча цілеспрямованість, ініціативність, проблемне бачення, розвинута фантазія та інтуїція, імпровізаційна готовність, артистизм та ін. На думку учених, для творчого стилю діяльності характерні передусім самостійна постановка проблем, так звана інтелектуальна ініціатива, самостійний і оригінальний спосіб вирішення поставлених завдань, прагнення та вміння бачити і знаходити нове у звичних ситуаціях [6, с. 192].

М. Криловець зазначає, що в педагогічній творчості, як і в будь-якому виді творчості, у педагогічній діяльності поєднуються нормативні та евристичні дії, що виникають у ході власного пошуку. Для неї характерна відносна самостійність творчого вибору методичних дій, загальних прийомів, визнаних принципів. Творча педагогічна індивідуальність завжди наділена особистими якостями учителя. В кінцевому результаті творчий індивідум – це найвища характеристика вчителя [7, с. 97]. Саме тому поділяємо думку вченого про те, що спрямованість майбутнього учителя на формування творчого потенціалу – це не випадкове стихійне розкриття здібностей студента, а спеціальний вибір змісту, форм, методів, засобів навчання, створення умов, які б могли сприяти швидкому його розвитку [7, с. 344-345].

У контексті пропонованого дослідження важливим є визначення сутності методичної творчості. Інтерпретуючи дефініцію О. Куцевол [8, с. 18], *методичну творчість* майбутніх учителів біології тлумачимо як діяльність, спрямовану на постановку дидактично-методичних завдань з удосконалення змісту, структури й системи шкільної біологічної освіти та пошук нестандартних, оригінальних шляхів і засобів їх вирішення з метою розвитку суб'єктів навчально-виховного процесу за допомогою навчального предмета.

Науковці по-різному визначають місце творчості у професійному становленні майбутнього педагога. Так, І. Душина та О. Таможня виокремили рівні професіоналізму вчителя: I – рівень грамотності (опанування системи методичних наукових знань); II – рівень ремесла (оволодіння системою методичних прийомів і умінь, тобто досвідом роботи); III – рівень майстерності (опанування системи методичних умінь і навичок, які відповідно співвідносяться з елементами «знання», «досвід», «творчість», а в особистісному плані – з трьома підструктурами комунікативної структури особистості – пізнавальної, емоційно-оцінної і діяльнісної; IV – рівень мистецтва, творчості [4].

У праці В. Жилкіна визначено такі елементи структури методичної культури: знання про завдання, засоби, об'єкт, результати і прийомах процесу навчання (рівень грамотності); прийоми професійної діяльності, засновані на навичках, що складають досвід роботи (рівень ремесла); творчість, тобто продукування нового в навчанні (рівень майстерності); досвід емоційного ставлення до своєї професійної діяльності (рівень мистецтва) [5].

Попри неоднозначність поглядів учених незаперечною є важливість формування та розвитку методичної творчості у професійній підготовці майбутнього вчителя-предметника. Однак, поділяємо думку О. Куцевол про те, що стандартизація методичної підготовки вчителя у ВНЗ, відсутність гнучких навчальних планів, альтернативних програм, підручників та посібників, недостатнє використання сучасних інноваційних технологій не спрямовує студентів на майбутню професійну творчість, не моделює структуру методичної творчості [8, с. 4].

Дослідниця стверджує, що процес розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів в контексті їхньої професійно-методичної підготовки буде ефективним за умов: переосмислення з позицій креативної освітньої парадигми мети, змісту, методів і видів навчальної діяльності студентів у ВНЗ; перенесення вектора методичної підготовки майбутніх учителів з нормативно-регламентованого на творчий компонент; формування в них стійкої мотиваційної спрямованості суб'єктів навчання на творчу методичну діяльність у майбутній професії; використання інтенсивних форм і методів навчання; саморозвитку й самовдосконалення креативних якостей особистості, професійно сутнісних для викладання предмета [8, с. 6].

Формування методичної творчості майбутніх учителів біології розпочинається під час вивчення дисципліни «Методика навчання біології». На лекційних та лабораторних заняттях, під час виконання самостійної роботи, написання курсових та кваліфікаційних робіт, проходження педагогічної практики у загальноосвітніх навчальних закладах поетапно відбувається професійне становлення студентів.

Науковці стверджують, що у процесі підготовки фахівця у вищому навчальному закладі розвиток його професійних умінь і творчих здібностей проходить п'ять етапів (рівнів) [10, с. 267-268].

1. *Інтуїтивний рівень* (студенти виявляють сукупність „передпрофесійних” умінь, приступаючи до вирішення професійної проблеми, діють інтуїтивно, часто не вміючи пояснити, чому роблять щось саме так, а не інакше, і чого прагнуть досягти).

2. *Репродуктивний рівень* (студенти, розв'язуючи професійне завдання, не виходять за межі суворо регламентованих інструкцій і правил, надають перевагу роботі за підказкою, існуючими шаблонами і стандартами).

3. *Репродуктивно-творчий рівень* (студенти задовільно справляються з вирішенням типових проблем, однак у складних і неочікуваних ситуаціях орієнтуються важко).

4. *Творчо-репродуктивний рівень* (студенти мають достатньо сформовану систему знань, умінь та навичок, які дають змогу в основному успішно виконувати професійні функції; у змінених ситуаціях, як правило, не шукають оригінальних способів розв'язання завдань).

5. *Творчий рівень* (студенти виявляють виражену професійну спрямованість особистості, добре розвинуті професійні вміння, їм властивий пошук нових методик, засобів і прийомів роботи) [10].

Для реалізації будь-якого творчого задуму потрібна попередня підготовча робота. Формування творчої особистості майбутнього вчителя біології починається з лекційних і практичних занять. Якщо йдеться про методичну підготовку, то одним із шляхів її удосконалення є оновлення змісту, форм і методів викладання дисципліни „Методика навчання біології”.

Так, ефективним є проведення проблемних лекцій з використанням різноманітних прийомів активізації пізнавальної діяльності студентів. Під час лабораторно-практичних занять основними методами формування методичної творчості майбутніх учителів біології є розв'язування методичних задач і ситуацій, проведення ділових і рольових ігор, тренінгів, моделювання професійно-методичної діяльності (мікровикладання), демонстрація відеоуроків та їхній аналіз, виконання проектів, опрацювання кейсів тощо.

Можна запропонувати такі творчі завдання для студентів: підготувати презентацію новітніх засобів навчання біології; зробити „експертну оцінку” якості шкільного підручника; розробити і провести на занятті авторський інтегрований урок; написати есе про власну методику викладання предмета; скласти перелік методичних порад для майбутніх учителів біології; розробити власну біологічну гру й апробувати її в групі; ознайомитися зі змістом однієї з рекомендованих книг і виступити з її анотацією на занятті; скласти правила проведення диспутів та дискусій.

Неабияке значення має самостійна робота студентів, спрямована на розширення та доповнення методичних знань, формування рефлексивних умінь, розвитку творчих здібностей та вироблення індивідуального методичного стилю. У ході самостійної роботи студенти самостійно опрацьовують науково-методичну літературу, публікації фахової періодики; готують анотації наукових праць, виконують самоаналіз відеозапису проведеного уроку, ведуть щоденник педагогічної саморефлексії та ін.

Крім того, майбутні педагоги складають методичне портфоліо, в яке збирають розробки уроків, екскурсій, позакласних заходів, плани гурткових занять, завдання для фенологічних спостережень, ігри, кросворди, ребуси тощо.

Розвитку методичної творчості педагогів сприяють виконання курсових робіт та кваліфікаційних робіт, в студенти мають виявити своє бачення проблеми дослідження, запропонувати авторські розробки уроків (екскурсій, занять гуртків, позакласних заходів).

Позааудиторна робота передбачає участь майбутніх учителів у проблемних групах, наукових гуртках методичного спрямування, студентських олімпіадах, конкурсах, конференціях, підготовку наукових статей, зустрічі з учителями біології, вивчення передового педагогічного досвіду тощо.

Висновки... Методична підготовка майбутніх учителів біології охоплює вивчення теоретичного матеріалу на лекціях, формування практичних умінь на практичних заняттях і під час педагогічної практики. Проте в процесі такої підготовки студенти не тільки повинні опанувати методичні знання, вміння і навички студентів, але й розвинути власну методичну творчість. Цілеспрямоване формування методичної творчості майбутніх учителів біології, індивідуального методичного стилю забезпечить якісну підготовку студентів до подальшої професійної діяльності у різних типах загальноосвітніх навчальних закладів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні етапів формування та рівнів методичної творчості майбутніх учителів біології; з'ясуванні сутності методичної креативності, оновленні змісту, форм і методів викладання дисципліни „методика навчання біології” та ін.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2005. – 1728 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Грицай Н. Використання портфоліо у методичній підготовці майбутніх учителів біології / Н. Грицай // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. пр. / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Слов'янськ : СДПУ, 2011. – Спецвип. 7. –

- Ч. 1. – С. 100-113.
4. Душина И. В. Пути обновления методического мастерства учителя географии в период модернизации образования / И. В. Душина, Е. А. Таможняя // География в школе. – 2010. – № 3. – С. 34-38.
 5. Жилкин В. В. Информационная культура как фактор формирования педагогического мастерства [Электронный ресурс] / В. В. Жилкин. – 2002. – Режим доступа : <http://v-zhilkin.narod.ru/articles/1.html>
 6. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – 3-е изд., испр. – М. : Издательский центр „Академия”, 2006. – 208 с.
 7. Криловець М. Г. Система методичної підготовки майбутніх учителів географії: дис... доктора пед. наук: 13.00.02 / Криловець Микола Григорович. – К., 2009 – 482 с.
 8. Куцевол О.М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська література)» / О.М.Куцевол. – К., 2007. – 44 с.
 9. Сисоева С.О. Основи педагогічної творчості : підручник / С.О.Сисоева. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.
 10. Степанов О.М. Основи психології і педагогіки: навчальний посібник / О.М.Степанов, М.М.Фіцула. – К. : Академвидав, 2005. – 520 с.

Анотація

У статті розглянуто сутність понять “педагогічна творчість” та “методична творчість”, з’ясовано значення творчості у методичній підготовці студентів у вищому навчальному закладі. Запропоновано форми і методи навчання, які сприяють розвитку методичної творчості майбутніх учителів біології.

Аннотация

В статье рассмотрена сущность понятий “педагогическое творчество” и “методическое творчество”, выяснено значение творчества в методической подготовке студентов в высшем учебном заведении. Предложены формы и методы обучения, которые способствуют развитию методического творчества будущих учителей биологии.

Summary

The article deals with the nature of concepts „Educational creativity” and „Methodical creativity”, found value creation in methodical training of students in higher education. Proposed forms and methods of teaching that contribute to the development of methodical work of the future teachers of biology.

Ключові слова: творчість, педагогічна творчість, методична творчість, методична підготовка, майбутні вчителі біології.

Ключевые слова: творчество, педагогическое творчество, методическое творчество, методическая подготовка, будущие учителя биологии.

Key words: creativity, teaching creativity, methodical creativity methodical training, future teachers of biology.

Подано до редакції 27.10.13.

УДК 378.147: 371.134:81'24

© 2013

Громова Н.В.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Об’єктивний рівень професійної підготовки майбутнього вчителя визначається сформованістю його професійно-педагогічних якостей, серед яких володіння мовленнєвими вміннями посідає особливе місце. Фах учителя передбачає висококваліфіковане вправління словом як основним інструментом навчання та виховання, є стрижневою складовою його професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... З’ясовуючи шляхи розв’язання означеної проблеми, ми спиралися на новітні державні документи про середню та вищу освіту, на лінгводидактичні дослідження з названої проблеми (Т. Ладиженська, В. Мельничайко, М. Пентилюк, Є. Голобородько, С. Караман, А. Капська, Г. Сагач, І. Зимня та ін.), де висвітлюються характеристики і взаємодії різних чинників, що сприяють успішному розвитку професійного мовлення студента.

Формулювання цілей статті... Статтю присвячено проблемі професійної мовленнєвої культури майбутнього вчителя-словесника, шляхам удосконалення механізмів, які регулюють якість його мовленнєвої діяльності.

Актуальність даного напрямку дослідницької роботи пояснюється, насамперед, тим, що мовлення стає одним із найбільш мобільних чинників, спроможних впливати на учня. А це спонукає до створення і реалізації науково обґрунтованої педагогічної системи, яка дає можливість забезпечити переведення існуючої загальнопедагогічної системи у якісно новий стан, оптимізувати зміст організації й управління процесом формування професійного мовлення.

У статті представлено дослідницькі матеріали, які стосуються тієї частини загального дослідження, яка присвячена формуванню комунікативної компетенції й удосконаленню мовленнєвих умінь майбутніх учителів-словесників. Ці завдання необхідно розв’язувати, оскільки вони розкривають шляхи удосконалення системи